

Nr 126.

Av herrar **Olsson, Olof** och **Bäckström** angående skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om den konfessionella religionsundervisningens ersättande med en konfessionslös religionsundervisning.

Att den nuvarande religionsundervisningen vid våra skolor är långt ifrån tillfredsställande, är en sak, som från alla sidor vitsordas. Upprepade framställningar om dess reformerande ha också gjorts inom riksdagen. Men är man ense om en reforms nödvändighet, så är man däremot allt annat än ense om de linjer, en eventuell reform bör följa. För somliga ter sig vår religionsundervisning alltför rationalistiskt färgad, för fattig på liv, innerlighet och värme, för benägen att skjuta förnuftsprinciper i förgrunden på trossynpunkternas bekostnad. För andra ter den sig alltför dogmbunden, ljusskygg och efterbliven och alltför oberörd av en vetenskapligt betonad livsåskådningens landvinningar. Frikyrkomedlemmen känner det motbjudande, att hans barn bibringas vissa dogmer, som han i likhet med sitt samfund nödgas stämpla som falska. Fritänkaren finner det otillbörligt, att hans barn fostras i en livssyn, som är honom djupt fientlig. Den strängt rättrogne statskyrkoanhängaren är orolig för att renlärigheten lider förfång, och att hans barn icke få samma orubbliga hängivenhet för statskyrkan och dess bekännelse, som besjälår honom själv.

Så har religionsundervisningen blivit en brännande stridsfråga, i vilken ofantligt många medborgare med fog mena sig ha verkliga livsintressen att bevaka. Religionsundervisningen ger barnen de första och grundläggande föreställningarna om tillvaron. Föräldrar och målsmän kunna icke stå likgiltiga för vad som meddelas deras barn eller skyddslingar i de frågor, som för dem kanske äro frågor på liv och död, frågor, som gälla deras högsta och bästa värden.

Man skulle vara blind på båda ögonen för att icke se och erkänna,

att lagstiftningen här har en oavvislig plikt att eftersträva den eller de former av religionsundervisning, som medföra den minsta möjliga kränkning av medborgarnes samveten. Alltför ofta förenklar man syftet med kraven på reformer i dessa stycken därhän, att man utan vidare tolkar dem som försök att komma religionen själv till livs. Man glömmer, att en religion för att växa sig stark och sund och få vid rymd, måste växa under frihetens hägn. Man glömmer, att religionen är något levande, växande och vardande, att den liksom allt levande står under utvecklingens och förvandlingens lag och att varje avslutad formel strider mot denna utvecklings och förvandlings väsen. Man glömmer, att människornas metafysiska behov söker sig fram på vitt skilda stigar, och att ingen makt i världen kan tvinga in det på en och samma stig. Därför glömmer man också, att varje försök att tvinga människoandens sanningssökande in på andra stigar än dem den själv efter fri prövning väljer är ett övergrepp på friheten. Reformkraven på religionsundervisningens område äro och böra vara förestavade av den frihetskärlek, som är människans omistliga egendom.

Det är en gammal beprövad regel att neutralisera områden, om vilkas besittning man icke kan enas. Måhända gäller samma regel här. Måhända är det möjligt att förläna religionsundervisningen en sådan karaktär, att den icke längre erbjuder en valplats för människans stridigaste intressen och värderingar. Om *en* sak måste man då redan från början vara överens, och det är, att religionsundervisningen i så fall icke får vara en för någon viss bekännelse monopoliserad plantskola, utan en undervisning, vilande på sådana grunder, att vad som däri meddelas är lika litet ägnat att sätta lidelserna i rörelse som t. ex. det som meddelas i historieundervisningen.

I det följande skola vi söka i korthet utveckla motiven och principerna för en dylik religionsundervisning.

Med en statsreligion kan menas *antingen* en religion, som staten har, *eller* en religion, som åtnjuter statens hägn och stöd framför andra. En statsreligion i den förra bemärkelsen är en orimlighet. Endast ett personligt väsen kan ha religiösa föreställningar, alltså ha en religion. Staten är intet personligt väsen och kan därför icke ha en religion i angiven mening. Återstår alltså blott det senare alternativet, det vill säga att statsreligionen betyder den religion, som av statsmakten är auktoriserad och privilegierad på bekostnad av andra.

I Sverige är statsreligionen kristendomen, men icke vilken utformning som helst av kristendomen utan den speciella utformning, som föreligger

i den så kallade rena evangeliska läran, det vill säga de tre symbola, den oförändrade Augsбургiska bekännelsen av år 1530 och Uppsala mötes beslut av 1593. Staten har sålunda icke nöjt sig med att till statsreligion upphöja en av de historiskt givna religionerna, utan gått ända därhän, att den till statsreligion upphöjt en speciell bekännelseriktning inom en av de historiska religionernas ram. Det är alltså icke tillfredsställande, när man säger, att vår statsreligion är *kristendomen*. Den är *en* av kristendomens många utgestaltningar.

På intet område kan tvånget vara olidligare än på religionens. Medborgaren bör ha en solklar rätt att på grundvalen av fri prövning bilda sig sin egen uppfattning av tillvaron, dess mål och mening. Varje tvång på detta område är ett upprörande oförnuft. Religionsfriheten i betydelsen av friheten för var och en att dana och hysa sin egen mening om det, som till sin natur är sådant, att det faller utanför vetandets räckvidd och endast kan tillägnas i tron, borde väl vara den elementäraste frihet, en medborgare får åtnjuta. Staten må ha rätt att tvinga medborgaren att tillägna sig ett visst kunskapsmått, att fastställa, *varom* medborgaren bör ha ett visst kunskapsmått — vad han exempelvis bör veta i räknekonsten, naturläran, om sitt lands historia, geografi och språk eller om landets materiella och andliga kultur — och staten må därför också ha rätt att av medborgaren fordra en viss kunskap om ett så viktigt inslag i dess andliga kultur som kristendomen. Men även om staten må ha rätt att av medborgaren fordra en viss kunskap om t. ex. Gustaf Vasa, har den icke rätt att av medborgaren fordra, att han om Gustaf Vasa skall fälla det eller det värdeomdömet och icke något annat.

Med andra ord: staten må ha rätt att av medborgaren fordra vissa kunskaper om åtskilliga företeelser, men den har *icke* rätt att av honom fordra en tro på det som icke kan vetas eller värdeomdömen i den ena eller den andra riktningen.

Med avseende på religionen har sålunda staten *icke* rätt att påtvinga medborgaren de föreställningar och värdeomdömen, som äro utmärkande för dessa religioner, ej heller att påtvinga honom vissa *värdeomdömen om* dessa religioner. Staten må ha rätt att fordra en viss *religionskunskap* i betydelsen av en viss kunskap om någon religion, men icke en viss *religiositet* i betydelsen av bekännelse av den eller den religionen. Staten har *icke* rätt att till medborgaren säga: den eller den religiösa föreställningen skall du hysa! eller: det eller det skall du tro! eller: så eller så måste dina värdeomdömen utfalla!

Är detta erkänt — och det måste av varje förnuftig människa er-

kännas — så kan statens krav i fråga om religionsundervisningen icke sträcka sig längre än att den är en vissa fördringar uppfyllande undervisning *om* religion och icke *i* religion.

En undervisning *om* religion föreligger, där religionsundervisningen har karaktären av ett faktiskt kunskapsmeddelande. I en sådan undervisning sker ett *klarläggande* av religiösa föreställningar. En undervisning *i* religion föreligger, där religionsundervisningen har karaktären icke blott av ett faktiskt kunskapsmeddelande utan av en strävan att bibringa lärjungarna och till deras egna göra de religiösa föreställningar, om vilka kunskap meddelas. I en sådan undervisning sker ett *implantande* av religiösa föreställningar.

I det följande kalla vi den förra formen av religionsundervisning *konfessionslös*, den senare *konfessionell*.

Redan av vad i det föregående sagts följer med nödvändighet, att staten i och genom den konfessionella religionsundervisningen ställer på medborgaren krav, som förnuftigtvis icke kunna rättfärdigas. Ty såsom konfessionell stannar denna religionsundervisning icke vid att om den för landets religiösa kultur representativa religionen — kristendomen — meddela faktiska kunskaper, utan strävar, att till lärjungarnas egna göra de religiösa föreställningar och värdeomdömen, som äro karaktäristiska för en enda av kristendomens bekännelseriktningar. Med andra ord: denna konfessionella religionsundervisning avser icke att bibringa medborglig kunskap om kristendomen, utan den avser att dana lärjungarna till övertygade bekännare av statsreligionen, det vill säga den »rena evangeliska läran».

Det hjälper icke att här göra den invändningen, att, eftersom en statsreligion finns, alla medborgare skola bekänna denna statsreligion. En sådan invändning förbiser, att statsreligionen icke är en religion, som staten har, utan en religion, som staten skänker en *privilegierad* ställning.

Det är alltså uppenbart, att den omständigheten, att en viss religiös bekännelseriktning åtnjuter statsmaktens stöd framför de andra, icke med ens ett spår av förnuft kan påstås innebära en förpliktelse för alla medborgare att bekänna statsreligionen. För övrigt är att märka, att medborgarnas bekännande av statsreligionen förutsättes vara betingad av deras eget fria val, eftersom regeringsformens § 16 uttryckligen stadgar, att religionsfriheten är en svensk medborgerlig rättighet.

Statsreligionens förhandenvaro betyder emellertid med ofrånkomlig följdriktighet den fulla religionsfrihetens bortavaro. Ty att tala om full religionsfrihet i ett land, där åt en viss bekännelseriktning inrymmes en

statligt privilegerad ställning förbunden med medborgarnas ekonomiska understödsplikt till denna bekännelseriktningens kyrka, är närmast ett dåligt skämt.

Endast under en förutsättning skulle ordningen med en statsreligion undgå att kränka religionsfriheten, och det vore under den förutsättningen, att alla medborgare i anda och sanning bekände statsreligionen. Då denna förutsättning självklart är orimlig, så är och förblir statskyrko-systemets vidmakthållande oundgängligen en kränkning av religionsfriheten.

Är en statsreligions blotta förhandenvaro en kränkning av religionsfriheten, så blir denna kränkning så mycket påtagligare och kännbarare, om staten utöver kravet på medborgarens ekonomiska bidrag till statskyrkan jämväl söker påtvinga honom de för statsreligionen karaktäristiska föreställningarna. Därmed är den i § 16 regeringsformens stadgade religionsfriheten i själva verket förbytt i ett notoriskt religionstvång. Detta religionstvång blir icke mindre därigenom att bekännandet av statsreligionen göres till kompetensvillkor för erhållandet av profana ämbeten.

Men här tillkommer därjämte en omständighet, som i utomordentlig grad medverkat till att bringa hela frågan om vår religionsundervisning in i en akut kris.

Den till statsreligion upphöjda kristna bekännelseriktningen rör sig med en mängd dogmer, som i den mån de göra anspråk på att återgiva fakta, fått sin trovärdighet underkänd av en oemotståndligt framåtskridande forskning. Den teologiska vetenskapen har icke stått stilla efter Uppsala mötes beslut 1593. Oupphörligt har kyrkans dogmbyggnad ställts under vetenskapens granskning. En med modärna språkvetenskapliga och historiska metoder arbetande forskning har utfört ett kritiskt värv, som på väsentliga punkter raserat grundvalarna för innehållet i kyrkans bekännelseskrifter. Det behöver väl knappast påpekas, att, i den mån vissa fakta, som utgjort nödvändiga förutsättningar för religiös övertygelsebildning, ovedersägligt uppvisas vara falska, i samma mån måste detta utöva ett avgörande inflytande på den religiösa övertygelsebildningen själv.

Men icke blott *inifrån* genom den teologiska forskningen har statsreligionens dogmbyggnad sönderfräts. Även *utifrån* har en påverkan kommit, som i minst lika hög grad bidragit att göra byggnaden fallfärdig.

Vi ha bevittnat, huru vetenskapens landvinningar på alla områden förvandlat världsbilden. Naturvetenskapen har åstadkommit en revolution i uppfattningen av människans ställning i natursammanhanget. Astronomiens framsteg ha låtit bilden av universum framträda i ny gestalt. Biologien har kastat nytt ljus över den lagbundenhet, varunder det organiska livet

är ställt. Filosofien har vunnit resultat, som rivit de gamla bryggorna till en osinnlig värld genom att dra gränsen för kunskapens räckvidd. Hela denna utvecklingsprocess har själfallet medfört en radikal förändring i hela vårt sätt att se på tillvaron. Här har kristendomen med den mottaglighet för skiftande världs- och livsåskådningar, som är dess styrka, icke kunnat undgå att röna inflytande. Den har själf skiftat gestalt och står i denna dag, i den mån den företrädes av västerlandets kulturella kretsar, med ett väsentligt annat innehåll än det, som fått sitt uttryck i vår statsreligions bekännelseskriter. Den gamla dogmbyggnaden är redan fallen inför den modärna kultur människans medvetande.

Det är denna dogmernas rasering under det dubbla trycket av teologisk och profan vetenskap, som gör det till en upprörande förnuftsvidrighet att i en konfessionell religionsundervisnings gestalt tvångsfostra medborgaren i en på denna faktiskt raserade dogmbyggnad fotad statsreligion.

Vilket skolämne vi än ta, så räknas det som ett självklart anspråk, att vad däri i skolundervisningen meddelas skall överensstämma med det vetenskapligt fastställda. Ingen skulle väl finna det klandervärdt, att en historielärare i en för lärjungarna lättfattlig och njutbar form korrigerade eller kompletterade den använda lärobokens uppgifter med av den historiska forskningen nyuppdagade fakta. Detta gäller i varje ämne — utom i religionsundervisningen. Vi ha därför också fått bevittna det sällsamma skådespelet, att vad universitetsundervisningen i teologi i vissa stycken avfärdar som lögn, det är i skolundervisningen sanning och tvärtom. Ju längre religionsundervisningen kvarhålles som konfessionell, desto bredare blir denna klyfta mellan dess föreställningsvärld och universitetsteologiens. Och ehuru lagen uttryckligen ställer *samma* fordran på teologiprofessorns renlärighet som på folkskollärarens, så får den förre onäpst förkunna vad den senare blir straffad för, därest han i sin undervisning skulle upprepa det.

I detta överseende med universitetsteologiens kätterier ligger en glädjande bekräftelse på, att man känner renlärighetskravet vara en absurditet i detta fall. Men nog borde den enklaste anständighet bjuda att öva samma överseende när det gäller dem, som i sin undervisning helt enkelt återgiva den teologiska vetenskapens resultat.

Här har den konfessionella religionsundervisningen bragts i en återvändsgränd, som borde vara uppenbar för alla. Och den kommer aldrig ut ur denna återvändsgränd, utan att den avskaffas såsom konfessionell och utbytt mot en konfessionslös religionsundervisning.

Den konfessionslösa religionsundervisningens införande skapar den

neutralitet, som var förutsättningen för att bilägga tvedräkten på detta område. Frikyrkans medlemmar befrias från oron för att deras barn bibringas falska dogmer. Statskyrkans anhängare behöva icke längre oroas för sina dogmers skull. Fritänkaren känner det icke längre som ett övergrepp. Ty det blotta kunskapsmeddelandet iakttaget samma neutralitet mot dem alla. För läraren själv måste reformen bli en befrielse från ändlösa samvetskonflikter. Religionsundervisningen förpliktar honom icke längre till någon som helst kompromiss med den egna övertygelsen. Han står i sitt samvete lika fri i religionsundervisningen som t. ex. i historieundervisningen. Alla parter måste här vinna på reformen.

Ingen må inbilla sig, att den modärna teologiens kätterska resultat bli allmänheten obekanta. Även teologien populariseras, och medan skolans religionsundervisning står och stampar i sin återvändningsgränd och ängsligt håller sig inom ramen av den rena evangeliska läran, förmedlar en växande populärvetenskaplig litteratur forskningens nya rön till en vetgirig publik.

Behöver det männe påpekas, vad följderna härav blir? Vad skolundervisningen meddelat som absolut sanning, förlorar snart nog för det stora flertalet det absolutas prägel, och ett förakt för ett undervisningssystem, som metodiskt undanhåller lärjungarna, att en mängd av de så kallade absoluta sanningarna redan underkänts av den teologiska forskningen själv, blir det kvarstående intrycket. För att illustrera det ohållbara i den situation, som här föreligger, vilja vi erinra om den moderna teologiens ställning till en för statsreligionen så central dogm som dogmen om Jesu uppståndelse. Samtidens utan gensägelse störste teolog, han som efter Luther anses med den största hedern bära äretiteln »præceptor Germaniæ» (Tysklands lärare), nämligen Adolf von Harnack, skriver i sitt bekanta arbete »Dogmengeschichte» på tal om Jesu uppståndelse:

»Det är ett ofta upprepat tal, att kristendomen vilar på tron på Kristi uppståndelse. Detta tal kan vara riktigt, om man förut förkunnat, vem denne Jesus Kristus är och vad hans liv betyder. Men om påståendet hänför sig på den nakna berättelsen, som man på förhand skall böja sig för, och till på köpet, såsom icke sällan sker, »fullständig» med tillägget, att Kristi uppståndelse är världshistoriens säkraste *faktum*, så vet man inte, vad man mest skall förvånas över, tanklösheten eller otron i detta tal. På ett *faktum* behöver man icke *tro*, och det, vartill tarvas *religiös tro*, det vill säga förtröstan på Gud, det kan aldrig någonsin vara ett faktum, som skulle stå fast även med bortseende från en dylik tro. Här måste den historiska frågan och trosfrågan skarpt hållas isär.»

Harnack anför så sex argument mot den historiska trovärdigheten av uppståndelseberättelsen och tillägger:

»Historien kan här alltså icke ge tron något stöd. Tron på att Jesus visat sig efter döden må ha varit aldrig så fast i hans lärjungars krets — och det var den — att tro på grund av syner, som andra haft, är ett lättsinne, som alltid skall hämnas sig genom uppstigande tvivel.»

Harnack har här säkerligen uttryckt, vad som är en för hela den riktning, han företräder, gemensam ståndpunkt i detta stycke.

Det sagda må vara nog för att med fog berättiga oss till slutsatsen, att den konfessionella religionsundervisningen representerar ett tvång, vars förnuftsvidrighet och olidlighet måste växa ju längre tiden går. Kravet på den *konfessionslösa* religionsundervisningen kan icke längre hållas tillbaka. Det tränger sig oemotståndligt fram.

Vi ha i det föregående betonat statens rätt att av medborgaren fordra ett visst mått av religionskunskap. Därmed är intet utsagt om vare sig vad denna religionskunskap skall begränsas till eller på vilket stadium av skolan dess meddelande skall börja. För dessa frågor avgörande tarvas en särskild utredning. För oss har det varit nog att inskräpa ohållbarheten i det nuvarande systemet och framhäva nödvändigheten av dess omläggning. Så mycket må emellertid sägas, att principen för utstakandet av det område, religionskunskapen skall omspänna, måste vara den, att de religiösa företeelserna röna uppmärksamhet i mån av sin historiska betydelse för den kultursvär, till vilken vårt land hör.

På grund av vad sålunda anförts få vi hemställa,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en utredning i syfte att ersätta den konfessionella religionsundervisningen vid våra skolor med en konfessionslös religionsundervisning.

Stockholm den 5 februari 1918.

Olof Olsson.

Helge Bäckström.